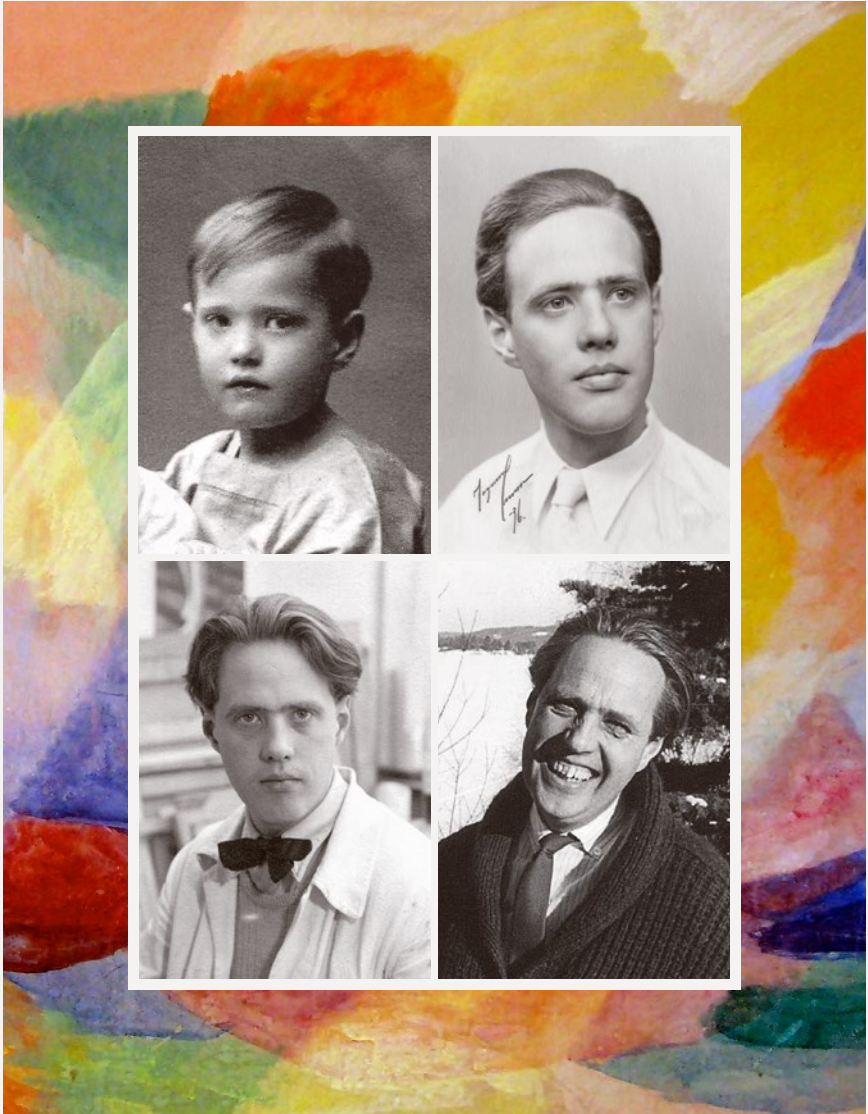

EN BIOGRAFI

ETT LIV I KONSTEN

ARNE KLINGBORG & ANTROPOSOFIN

BERIT FRØSETH

ETT LIV I KONSTEN

ARNE KLINGBORG & ANTROPOSOFIN

EN BIOGRAFI

ETT LIV I KONSTEN

ARNE KLINGBORG & ANTROPOSOFIN

BERIT FRØSETH

Lassbo Förlag
www.lassboforlag.se

© Berit Frøseth 2022

Materialet i denna bok är skyddat enligt upphovsrättslagen.

Grafisk form och sättning: Emma Bonath

Omslagsbilder: Målning utan titel av Arne Klingborg,
fotografier från privata samlingar.

Fotografierna i boken kommer från privata samlingar, familj
och vänner till avbildade personer. Några foton är hämtade från
tidigare publikationer, där fotograf eller upphovsman är okänd.

Typsnitt: Minion Pro, Hypatia Sans Pro

Tryck: Print in Baltic, Litauen 2022
www.printinbaltic.lt

ISBN: 978-91-986609-8-2

INNEHÅLL

FÖRORD • 10

1. I SOL OCH PÅ EN SÖNDAG • 17

En driftig medelklassfamilj • 20; Arnes första trädgård • 21

2. DEN HÄR SKOLAN VILL JAG GÅ I • 24

*Mästare och lärling • 28; Viggebyholm – en plats för flyktingar • 31;
Stockholmsutställningen 1930 • 32; Det nya avantgardet • 34;
Klassresa genom depressionens Tyskland • 36*

3. LÄROTID • 39

Gunnar Torhamn • Den sakrala konsten • 40

4. EN SYMFONI AV FÄRG • 44

*Isaac Grünewald • 44; ”För mig var Grünewald Europa” • 47;
Cézanne – skapare av en ny natur • 51; Världsutställningen i Paris 1937 • 53*

5. DESSA MÄRKLIGA ANTROPOSOFER • 57

*Teosofi versus antroposofi • 57; Gustaf Kinell – Antroposofiska Sällskapets första
ordförande • 61; Anna Wager Gunnarsson – en legendarisk förgrundsgestalt • 62*

6. UTFLYKT TILL MIKAELGÅRDEN • 66

*Gustav och Lotte Ritter • Marit Laurin • 66; En kulturimpuls slår rot • 69;
Hans Glaser • 70; Den genomskinliga rosa färgen • Målningen Källans under • 72*

7. FÄRG OCH FILM I 1930-TALET SKUGGA • 77

*Kristensamfundet • 77; Edith von Knäffl-Granström • 79;
Masker för Trollteatern • Filmen Nordanfärd • 82; M/S Stockholm brinner • 85*

8. LILJEKONVALJFESTER ♦ GOETHES FÄRGLÄRA • 87

Grünwaldvillan • 87; *Walter Ljungquist* • 90; *Greta Gerell* • 91;
Rut Nilsson • 94; *Goethes färglära* • 98

9. KARL GERHARD ♦ DESSA RIDDERLIGA TIDER • 102

Slöjdverksamheten Robygge • 102; *Karl Gerhard* • 105;
Tyskland och Polen i krig • 107; *Svenska Dramatikers Studio* • 108

10. ANTROPOSOFERNA OCH KRIGET • 110

Den sociala tregreningen • 110; *Folksjälarnas mission* • 112;
Hans Mändl • 114; *Saltå Arbetskola* • 115

11. NORSKA ANTROPOSOFER I EXIL • 118

Karin Ruths-Hoffman och Mikael Hoffman • 118; *Örjansgården* • 120;
Jens och Lisel Bjørneboe • 121; *Karl Brodersen* • 124; *Øistein Parmann* • 127

12. TVÅ KRIGSÖDEN • 131

Willi Gärtner • 131; *Helmut Giese* • 134

13. TIDSKRIFTERNA KUNSKAPSVÄGEN & ANTROPOS

♦ GERTRUD EKEDAHL • 138

Erik Olof Holmberg • 139; *Boris Tullander* • 140; *Tidskrifterna Kunskapsvägen
och Antropos* • 141; *Gertrud Ekedahl – ett livsavgörande möte* • 146

14. EN RESA I NORRLAND ♦ BRÖLLOP • 150

Dekorationer för Hudiksvalls lasarett • 150; *Bröllop* • 155

15. MÅLARDEBUT • 157

16. DE SISTA ÅREN MED GRÜNEWALD • 162

Porslinsmålning för Rörstrands fabriker • 162;
Grünwalds retrospektiva utställning på Liljevalchs • 165;
Grünwalds operascenografi • 165; *Hilding Rosenberg – Lycksalighetens ö* • 167

17. EN MÅLARRESA TILL ÖLAND • 171

Två centrala texter av Rudolf Steiner • 176

18. KONSTNÄRSGRUPPEN SJU UNGA • 181

19. SOMMAR PÅ ÖLAND ♦ AURORA • 187

Dottern Aurora • 190

20. ESTRELLA DE SORIA ♦ PAJAZZO • 193

Pajazzo • 197; Den första altartavlan • 198

21. MÖTE MED GOETHEANUM • 200

Resa genom Tyskland anno noll • 200; En organisk funktionalistisk stil • 202; Allkonstverket • 204; Andra Goetheanum – ”Detta är arkitektur!” • 206; Ett färgstarkt konstnärskollektiv • 210; Margarita Voloshin • 210; Assja Turgenjev • 211; Carl Kemper • 212; Marie Savitch • 213; Maria Strakosch-Giesler • 214; Marie Steiner von Sievers • 216

22. DEN FÖRSTA RESAN TILL ITALIEN • 218

Milano och Ravenna • 218; Padua och Venedig • 222; Florens – en höjdpunkt • 224; Mötet med en gammal florentinare • 226; Assisi – ”Det är första gången jag står framför en målning av Cimabue!” • 228; Rom – ”Man är faktiskt skakad!” • 231; Paris – ”Konsten är en del av livets händelse” • 232

23. FÄRG OCH KONST FLYTTAR IN I SKOLAN • 234

Att måla ur färgen • 234; Semester på Rotfallet • 237; Dekorationer för skolorna i Åkersberga och Handen • 239; Färgen i miljön • 240

24. KRISTOFFERSKOLAN • 244

”Där barn leker sig till kunskap” • 244; Barn hör hemma i livets värld • 247; Vördnad för materialet • 250

25. I ARNES VÄNKRETS • 253

Sonia och Wive Larsson • 256; Ett besök i Oslo ♦ Dan Lindholm • 258; Familjen Smit – ett kulturcentrum på Løvenskioldsgate • 259; Nils Gustav Hertzberg • 262

26. DET NORDISKA LJUSET • 265

De nordiska folken som kulturbärare • 265; Ett antroposofiskt sällskap i kris • 267; Nordiska antroposofiska sommarmöten • 270

27. GERTRUDS STUDIEUPPEHÅLL I DORNACH • 279

”Det är underbart att få vara på en sådan scen!” • 279; Utflykter med Aurora om våren • 284

28. ETT ARBETSÅR I ROM • 288

*Helmuth Lauer • 288; Återseende med Dornach • 290;
Hilde Boos-Hamburger • 292; Oskar Proskauer • 293*

29. ROM – IGENKÄNNING OCH HEMKOMST • 295

”Ibland glimmar det till, men mest är det bara svårt” • 300

30. TÄVLINGSFÖRSLAG FÖR SALEN I GOETHEANUM • 306

Avsked från Helmut Giese • 310

31. ATT HITTA SJÄLVA FLÖDET, KÄLLAN • 315

*Utflykt till romerska campagnan • 315;
Rundresa på Sicilien • 320; Den sista tiden i Rom • 325*

32. NYA INITIATIV I SÄLLSKAPET • 328

Arne väljs till ordförande för Antroposofiska Sällskapet • 332; Den biodynamiska jordbruksimpulsen växer fram i Sverige • 333; Antroposoferna markerar sig i norsk offentlighet • 336; Sommarmötet i Ljungskile 1956 • 338

33. WALDORFSKOLAN I TOLV LÄNDER
– EN UTSTÄLLNING I OSTERMANS MARMORHALLAR • 341

Frans Carlgren • 342

34. SCHEVENINGENKRETSEN • 347

*Frågan om Antroposofiska Sällskapets konstitution • 350;
Esoterisk styrelse efter Rudolf Steiners död? • 352; Optimism inför framtiden • 354*

35. VÄGSKÄL I KONSTEN

♦ ARKITEKTUR OCH FÄRG PÅ MIKAELGÅRDEN • 357

*”Vi måste öva det inre färgsinnet” – intervju i norska Morgenbladet • 362;
En konstanalys enligt Schiller • 364; Arkitektur och färg på Mikaelgården • 367*

36. ALTARTAVLOR • 371

*Altartavlor för kyrkorna i Göppingen och Stuttgart • 373;
Rex Raab – en livslång vänskap • 374; Fritz Fuchs – en färgsättare för framtiden • 378;
Rudolf Steiner Haus • 379; Altartavla för kyrkan i Essen • 383*

37. ANTROPOSOFIN I OFFENTLIGHETEN • 386

Pingstmötet i Odense 1958 • 387; Antroposofiska sommarmöten – en växande kulturimpuls • 389; Konferensen i Konserthusets lilla sal 1958 • 392; ”Tjänsteresa i kosmos” – intervju i veckotidningen Idun • 396

38. UTSTÄLLNINGEN RUDOLF STEINERS

LIV OCH VERK 1961 • 399

Arnes arbete i England • 406; Joan och Siegfried Rudel – Peredur Home School • 407

39. KAMPEN FÖR KRISTOFFERSKOLAN • 412

Åke Kumlander • 413; Erik ”Abbi” Asmussen • 416; Föredraget Konsten och viljan • 422

40. ALTARTAVLOR FÖR BERLIN, KIEL OCH LONDON • 426

*Neue Kirche i Berlin • 426; Altartavla för kyrkan i Kiel • 433;
Altartavla för kyrkan på Glenilla Road i London • 434*

41. ROSA BLADEN • 439

*Inre opposition mot styrelsen i Antroposofiska Sällskapet • 439;
Ändringar i sällskapets konstitution • 442*

42. GESTALTNINGEN AV GOETHEANUMS VÄSTRA FOAJÉ • 450

*Konsternas samverkan – intervju i norska Morgenbladet • 452;
Gestaltningen av Goetheanums västra foajé • 455*

43. SCENOGRAFI FÖR FAUST • 459

*Rudolf Steiner – en scenvisionär för ett unikt estetiskt uttryck • 460;
En ny belysningskonst • 466*

44. EN NY PULS I VÄRLDEN • 473

*Den antroposofiska hälsorörelsen • Eurytmistudion • 473;
Sommarseminariet för ungdomar • 476; Resor till Finland – Orivesi och Hvitträsk • 481*

45. RUDOLF STEINERSEMINARIET • 484

KÄLLOR • 492

PERSONREGISTER • 506

FÖRORD

År 1970 var jag elev vid Emerson College, en skola med antroposofiska utbildningar i Sussex i England. Emerson grundades 1963, året innan Rudolf Steinerseminariet i Järna, under en tid då det uppstod en ny puls i världen. Bland många lysande filosofer och konstnärer var också Rudolf Steiner en stigande stjärna på himlen. Jag tillhörde en generation som varit med om studentrörelsens protester och burit vajande banderoller. Några av studenterna hade mediterat, varit på ”inre resa” och experimenterat med droger. Andra förespråkade gröna värden, citerade Marx eller Mao Tse Tung. Mina föreställningar om antroposofin var i utgångspunkten ytterst svävande. I ett lexikon hade jag läst att antroposofi är en andlig filosofi skapad av Rudolf Steiner och att rörelsen har sitt centrum, ett ”tempel” Goetheanum i Schweiz. Jag fick veta att Steiner hade utvecklat radikala idéer inom pedagogik, konst, jordbruk och medicin. Antroposoferna trodde dessutom på reinkarnation, vilket i mitt fall väckte nyfikenhet snarare än skepsis. Jag började också studera en av Steiners grundböcker, *Teosofi*, men utan större behållning. Det var uppenbart att något väsentligt undflydde mig och kastade omkull det jag försökte foga ihop bit för bit till en logisk tankebyggnad.

På Emerson upptäckte jag att antroposofin förutsätter en mental aktivitet och en varseblivningsförmåga utöver det vanliga. Här mötte man den levande antroposofin, framförallt genom den mångfald konstnärliga och praktiska aktiviteter som ingick i undervisningen. I skolan fanns också en grupp originella och kunniga lärare vars existentiella allvar och konstnärliga intensitet förbryllade och fascinerade. Lärare som försökte synliggöra förbindelsen mellan det andliga och den fysiska verkligheten inom alla livsområden. Upplevelsen var omvälvande och skakande, men också oerhört berikande. Antroposofin blev så småningom en ousinlig källa att ösa ur.

En dag kom en gästlärare från Sverige som gav målningskurser och undervisade i konsthistoria. Det var en långsmal medelålders herre med ljus utstrålning och ett gott humör. På gräsmattan ute i trädgården ställde han upp några stora stafflier och med yviga gester och på snubblande engelska uppmanade han studenterna att måla på samma duk. Man skulle växa in i en social process, öva improvisation och samstämmighet. En konstnärlig social happening!

Under samma period talade antroposofen Joseph Beuys om människans möjlighet att skapa i varje ögonblick och om den sociala skulpturen som ett helhetskonstverk. Det ligger nära till hands att se läraren Arne Klingborg som en nordisk representant för en liknande impuls, dock med en helt annan karaktär. Det fanns ett drag av aktivism i Klingborgs verksamhet. Men där Beuys var en revolterande shaman och anarkist, var Klingborg en reformarbetare som föredrog det ljus som läker, snarare än utmaningarna vid tröskeln till en avgrund. Hos Klingborg upplevde man en uppåtsträvande kraft, en sprittande energi, som hos maskrosen när den skjuter upp genom asfaltstället. Elevgruppen kom snabbt i rörelse och färgsjoken började täcka den stora duken.

Studierna vid Emerson ledde inte i mitt fall, som för många av mina medstudenter, till ett yrke inom en antroposofisk verksamhet. Jag utbildade mig senare på Konsthögskolan i Oslo, men efter ett par decennier med studier, arbete och politisk aktivism började jag återigen närma mig antroposofin. Jag beslutade att ta ett friår för att följa några kurser på konstnärliga linjen vid Rudolf Steinerseminariet i Järna. Det var nu slutet av 1980-talet och Arne Klingborg, som sedan 1964 hade varit primus motor i samband med utvecklingen av seminariet, var en man på över sjuttio år.

Omkring seminariet hade det vuxit fram flera originella byggnader, samt en grön oas, en trädgårdspark till ”nöje och nytta”, som vittnade om Klingborgs särskilda passion för trädgårdskonsten. I detta skede av sitt liv var Klingborg helt och hållet fokuserad på det som skulle bli ”kronan på verket”, Kulturhuset i Ytterjärna, i ett samarbete med arkitekten Abbi Asmussen, färgsättaren Fritz Fuchs samt flera hjälpande händer och konstnärer internationellt. På sin ålders höst klättrade Klingborg upp på höga ställningar för att förverkliga en takmålning på 200 kvadratmeter

i den stora salen. Senare skapades också färgade glasfönster med Klingborgs motiv.

Idén till det som också kallas Antroposofins hus inspirerades av byggprocessen vid första Goetheanum, ett allkonstverk för konsternas integration. Intentionen speglar Bauhaus' såväl som gotikens bygghyttepotos, en social utopi, där alla medborgare tar del av katedralens tillkomst. Under denna tid var det full aktivitet på byggplatsen i Ytterjärna, och Klingborgs förmåga att förena konstnärer och hantverkare till en gigantisk gemensam insats var nog avgörande i förverkligandet av projektet.

Nu fick jag också uppleva Klingborg från en annan sida i undervisningen. Lektionerna var rena föreställningar i engagemang och dramatisk inlevelse i konsthistoriens strömningar och individuella öden. Klingborg visade sig här som en riktig scen- och showman, en flanör och stimulerande ciceron i betraktandet av högt och lågt inom konsten. I sina föredrag kunde han använda högstämda ord och formuleringar som övertygade och begeistrade, men utan att hamna i väckelsepredikantens fack. Klingborg visste att kombinera aristokrati och folklighet och visade alltid stor respekt för sina medmänniskors egenart. Som lärare kunde han blixtnabbt sätta fingret på elevens särskilda begåvning och det som ville komma till uttryck. Otaliga är de som har berättat att Klingborgs främsta förmåga var just att lära dem att se. På samma gång kunde han vara gränslös och hejdlös när det gällde att realisera sina målsättningar. Det fanns en grundhållning hos Klingborg; man måste göra det omöjliga!

Arne Klingborg hade många förmågor på sin palett och var också en begåvad skribent. Mina studier i Steiners konstimpuls fördjupades, bland annat genom de böcker som Klingborg själv hade författat eller bidragit till. Bredvid mitt arbete som bildkonstnär verkade jag som skribent för olika tidskrifter. Ett ämne som intresserade mig i synnerhet var sambandet mellan Steiners idéer och aktuella impulser inom samtidskonsten. Dessa tankar väckte nog bara till viss del Klingborgs intresse. Han tillhörde en annan generation, det var modernismens portalfigurer inom konsten som inspirerade honom som lärare och konstnär. Det kan också tilläggas att jag aldrig hade någon nära personlig kontakt med Arne Klingborg. Ofta såg jag honom som ett förbifladdrande ögonblick

och jag tillhörde inte heller dem som assisterade honom som ”lärjunge”. Åren gick och det som var tänkt som en andningspaus i min tillvaro blev till mer än trettio år. Klingborg fortsatte att verka fram till millennieskiftet. Efter den stora insatsen för Kulturhuset började krafterna avta och åldern att göra sig påmind. I slutet av sitt liv bodde Klingborg hemma hos sin dotter Aurora, där han avled år 2005, någon dag innan han skulle fyllt 90 år.

Denna bok skildrar Arne Klingborgs liv från hans födelse 1915 fram till grundandet av Rudolf Steinerseminariet 1964, det vill säga upptakten till den tid då det blomnade för fullt bland studenterna och i trädgårdsparken i Ytterjärna. Men innan detta avgörande vägskaal i Klingborgs liv spirade många frön, verksamheter växte fram som skapade en fruktbar grund. Klingborg hade ett gediget socialt nätverk. Han öppnade konstens och antroposofins värld för hundratals människor, som känner att de har ett särskilt förhållande till honom och har berättat hur han bidrog till förvandling i deras liv. Lovorden har varit många och översvallande. Men inte alla känner vägen som formade honom till en betydelsefull personlighet inom svenskt kulturliv.

Boken berättar om Klingborgs tidiga konstnärliga utveckling från studierna på Konstakademien i Stockholm som elev och assistent till Isaac Grünewald fram till ett allt starkare engagemang i Rudolf Steiners konstimpuls inom flera områden: måleri, scenografi, väggdekoration och som skapare av flera altartavlor. En process som ledde honom mot en alltmer radikal syn på konstens uppgift: det utvidgade konstbegreppet och tanken om konst som instrument för social förändring.

Vi lär också känna Klingborg från en mer personlig sida genom de brev som han älskade att skriva till sin hustru, Gertrud Klingborg, samt till sina närmaste vänner. Vi möter en ung idealist med mycket värme, positivitet och omtanke, men också en person som brottas med konstnärliga motgångar och vägval. Min avsikt har dock inte varit att bara skriva en biografi om Arne Klingborgs individuella utveckling och strävan. Klingborg var ingen solitär konstnär som för det mesta arbetade avskilt i sin ateljé. Jag har också velat ge en bild av de idéer och ideal som han kämpade för, tankar som fortfarande väcker frågor kring konstens innehåll och inre mening. En bok som skildrar Arne Klingborgs livs-

verk som målare, designer, författare, folkpedagog och trädgårdsmästare skulle nog kunna fylla några volymer i sig. Men utan att berätta om Klingborgs centrala position som ledare för Antroposofiska Sällskapet i Sverige under mer än trettio år och hans betydelse för det antroposofiska arbetet internationellt vore biografien inte fullständig.

Klingborgs framgångar berodde till stor del på gemenskapen, där en rad personligheter, ofta med ett fascinerande och dramatiskt livsöde, möttes omkring en vision och tillsammans bidrog till att grunda antroposofernas många verksamheter.

Ett centralt tema i boken är Klingborgs roll som förgrundsfigur inom den antroposofiska rörelsen, en folkrörelse som kom att spela en stor roll i den svenska samhällsutvecklingen under 1900-talets sista årtionden. Antroposofin har inspirerat nya och ”alternativa” idéer särskilt inom sektorn vård-skola-omsorg samt ekologiskt tänkande. Waldorfpedagogiken, den antroposofiska läkepedagogiken, socialterapin och medicinen blev banbrytande för ett mer frihetligt tänkande inom dessa områden, som fick genomslag i svensk utbildnings- och vårdpolitik.

En svår fråga i arbetet har varit: Hur mycket plats skall Klingborgs medarbetare få i boken? Borde jag begränsa mig till att berätta om deras yrkesroll och nämna dem vid namn? Eller vore det mer intressant att ge en kortare inblick i personernas bakgrund och utveckling? Som läsaren kommer att erfara, så valde jag att presentera dem med en kortare ”biografi”. Min intention var dock att inte bara fokusera på den enskilda personen. Berättelsen om Klingborgs vänner och medarbetare ger också bilden av en miljö och de idéer som inspirerade Klingborg och frodades i hans omgivning. Det har blivit ett myller av människor och många möten på vägen, där man kanske också skymtar ett gemensamt mönster, en organisk helhet.

Klingborg hade en ovanlig kapacitet och tillgång till en kraftkälla som gjorde det möjligt för honom att initiera och fullfölja en mångfald kulturella projekt. Kanske kan man också säga att han *var* denna kraftkälla. Den som tände en gnista och sedan började hjulen snurra. Flera har nog under årens lopp frågat sig: Vem var Arne Klingborg egentligen? Denna biografi är inte ett försök att komma fram till svaret ur ett andligt perspektiv. Det skulle inte heller motsvara Klingborgs önskningar eller

FÖRORD

förhållningssätt till sitt eget liv. Visst var han medveten om sin konstnärliga sociala begåvning och sin position, å andra sidan såg han sig på många sätt som ett verktyg. Han var för lite excentrisk för att skapa en myt omkring sig. Samtidigt verkade han näst intill mytologisk med sin ljusa karismatiska utstrålning. Förhoppningsvis glimtar ändå något av Klingborgs djupare väsen fram mellan raderna tillsammans med den inre dynamik som formade honom till en av antroposofins främsta ledargestalter.

Under arbetet har jag fått tillgång till Klingborgs brevsamling som innefattar privata brev från nära vänner, samt representanter för Antroposofiska Sällskapet i Sverige och i andra länder. Bland Klingborgs efterlämnade papper finns också en stor samling artiklar och föredrag, samt några dagböcker och almanackor från tidigare år. Klingborg använde ofta citat av konstnärer, enstaka filosofer och framförallt av Rudolf Steiner. Han var dock aldrig särskilt noggrann med att anteckna källa eller namn på de verk som han citerade. Exakta datum finns inte alltid antecknade i almanackan eller i dagböckerna. Som författare har det därför varit omöjligt att leta upp och dokumentera alla dessa källor. Källhänvisningarna i boken är därför inte fullständiga för den som söker dessa.

Då arbetet med boken fordrar insikt i Steiners idéer och antroposofernas arbete inom flera fackliga områden har författandet fått ta sin tid och vilat under längre perioder, även år. Detta har nog också varit en fördel; när vägen är lång ger själva livet ofta tillgång till information som annars inte hade kommit fram. Ett stort tack till Aurora Granstedt Klingborg och hennes man Pär Granstedt som har följt arbetet och bidragit med källmaterial, foton och värdefulla synpunkter på texten. Tack också till Astrid Dunkars, Arne Klingborgs högra hand och sekreterare under många år, som har bidragit med språkbearbetning och varit inspirerande pådrivare. Slutligen också ett tack till Johannes Ljungquist, tidigare redaktör för tidskriften Forum för Antroposofi, samt läkepedagogerna Brigitte Deck och Dick Tibbling vid Mikaelgården i Järna, som alla har bidragit med synpunkter och råd.

Berit Frøseth,
Järna 15 mars 2021

I SOL OCH PÅ EN SÖNDAG

I sol och på en söndag kom du till denna värld i hänryckning och med varm tacksamhet mot den Högste, hälsades din ankomst” – så börjar Gunnar Klingborg sitt konfirmationstal till sonen Arne.

Och sannolikt var det en strålande söndag som Arne kom till världen. En höstdag när ljuset klingar mellan träden och speglar sig i vattenpölar, i en årstid där färgen börjar bli självlysande.

Arne Gunnar Klingborg föddes i Stockholm den 3 november 1915 i en tid då det spirade av oerhörda utopiska energier. Europa var en smältdegel för världsförbättrartankar och innovativa strömningar, som varslade om ett nytt andligt genombrott inom konsten. Det var också kontrasternas tid. Medan manifestens ljusa visioner tonade in i världen låg stormakterna i krig, och elden från skottlossningarna flammade upp från skyttegravarna. På en plats i Europa brann också en annan eld, som kom att lysa som en låga under hela Arnes livstid. Under första världskrigets dramatiska år reser sig ett märkligt bygge på en kulle i Dornach i skydd av de schweiziska bergen. Ett allkonstverk i trä skapat av hundratal frivilliga händer. Arkitekten var Rudolf Steiner och byggnaden kallades Goetheanum. Den skulle vittna om en ny konstnärlig impuls och ett nytt förvandlat tänkande, andevetenskapen.¹

På de tidigaste fotografierna av Arne finns ett drag av undran och vemodig återhållsamhet. Kanske vägrar han möta kamerans öga, som verkade misstänksamt kallt och kyligt? Som en barriär mellan jaget och världens levande innehåll, något som han aldrig försonade sig med. Kanske är det en dold medvetenhet om förgångna eller kommande erövringar och förluster, ett minne av det som han bär med sig från sin osynliga hemvist? Arne var ett välkomnat och efterlängtat barn. Det berättas

att modern gick över tiden med honom, för att på ett innerligt sätt hålla honom kvar hos sig. Han döptes i Matteus församling och fick namnet Gunnar efter sin far och Arne efter huvudpersonen i en roman av Bjørnstjerne Bjørnson. Arnes mamma hade nog misstagit sig vad gäller namnet. Hon inspirerades egentligen av Bjørnsons bok *Arne* och förväxlade denna med berättelsen om *En glad gutt*, där pojken heter Øyvind.

Arnes pappa, *Gunnar Axel Klingborg* (1883–1950) föddes i Stockholm den 1 juni 1883 i en officerssläkt med rötter i Blekinge. Familjen bodde vid den här tiden på Döbelnsgatan 77, i ett hus i korsningen med Odengatan, det vill säga mycket centralt i stan. Namnet Klingborg var inte, så som det kanske låter, ett gammalt adelsnamn, utan ett marin-officersnamn från tidigt 1800-tal. När Arne var barn bodde hans farfar, *Bernhard Klingborg* (1860–1946) på Skeppsholmen. Han hade varit underofficer vid flottan och berättade ofta om sina världsomseglingar med korvetten *Vanadis*, om stormar och strapatser. Från sina resor hade han samlat bilder av sevärdheter, pyramider i Egypten och tempel i Grekland, som hängde på väggarna. Det blev som en uppenbarelse när Arne med tiden insåg vilka av världshistoriens stora konstverk han hade mött, om än i reproduktioner, redan som liten pojke.² Om Arnes farmor, *Adelgunda Andersson* (1863–1925) vet vi lite. Hon dog när Arne var tio år och 21 år före sin make.

Arnes mormor, *Karolina Pettersson Carlsdotter* (1857–1945), också kallad Lina, kom från Vissefjärda i Småland och gifte sig med sadelmakaren *Jacob Reinhold Tingström* (1859–1934) i Vänge församling på Gotland. Lina Tingström flyttade senare till Stockholm. Hon hade sju barn, varav Arnes mamma, *Evy Helena Marie Tingström* (1888–1977) var nummer två i barnaskaran. Evy Marie föddes den 14 april 1888 och redan som barn var hon mycket driftig. Hon gick tidigt med i nykterhetsföreningen, där hon dukade och serverade och hon lär ha haft ett lätt och vinnande väsen. Efter skolan började hon arbeta i en speceriaffär i Gamla stan, men fick snabbt befordran och blev därefter föreståndare för en butik med kolonialvaror i Örebro. Evy Marie Tingström och Gunnar Klingborg träffades första gången 1909. Det berättas att Gunnar kom in i affären för att köpa ”chokladkyssar” och strax fattade tycke för den charmiga expediten. På så sätt började en kärleksfull vänskap.

Gunnar Klingborg valde själv en annan yrkesinriktning än sina anfäder och utbildade sig i Berlin till elektroingenjör inom värme och sanitet. I Gunnars brev från studietiden beskriver han Evy Maries hem som fyllt av ”sång, musik och idel glada ansikten”. Här blommade kärlek till arbete och hem och en självklar gudsfruktan. Gunnar hade lätt att ta till pennan, i breven till Evy Marie visar han en sensibel, poetisk sida, ett sinne för stämning och atmosfär. Han var en optimistisk människa, som såg ljusst på tillvaron och berättade själv att han tyckte om sällskapliga sammankomster, ”att få duka bordet, få sköta om det hela och att göra det smakfullt”. Sin framtida hustru tilltalar han mycket hängivet som en glad, ljus och solig människa; en ängel! Senare skulle det visa sig att det var Evy Marie som såg mera svart på tillvaron, ett drag som knappast kan uppfattas som tungsint pessimism, utan snarare var uttryck för kritisk skärpa och ett sinne för realiteter. I svåra tider fungerade hon som den sammanhållande länken i äktenskapet och den som bar. På många sätt var hon en föregångskvinna, initiativrik och duktig på att organisera. I ett brev två år före sin död skrev Gunnar Klingborg till sin hustru, möjligen i samband med en sjukhusvistelse: ”Käraste min lilla gumma, du har varit en ovärderlig liten ängel under alla dessa år. När det varit svårt har du alltid sett någon ljusning som gjort oss båda gott. När jag tänker på de år som har gått ser jag för mig din blida, men kanske kritiska blick, och då blir jag glad igen.”³

Paret förlovade sig i hemlighet 1911, trots ett visst motstånd från Evy Maries föräldrar, som inte betraktade Gunnar som ett lämpligt parti. Enligt deras omdöme var han inte tillräckligt begåvad. De gifte sig den 14 april 1914, samma år som första världskriget bröt ut, och Gunnar mobiliserades samma dag. Under äktenskapets första år flyttade de omkring, från Haga till Frösunda, därefter till Norrtälje, där Gunnar Klingborg startade en egen firma för värme och vatten. Evy Marie var ”direktris” och skötte ekonomin. Snart därefter flyttade de till Drottningholm och så småningom till Döbelnsгатan 77 på Norrmalm i Stockholm, där Arne, det första efterlängtdade barnet, föddes. Fyra år senare, den 14 april 1919, fick de en dotter, Arnes lillasyster, *Gunvy Ester Wilhelmina* (1919–2016).

En driftig medelklassfamilj

Arne växte upp i en typisk medelklassfamilj och hade en lycklig barndom. Evy Marie Klingborg har berättat att den bästa tiden i livet var åren när barnen var små. När Arne många år senare blev en man i karriären och vistades längre perioder utomlands, kände hon sig isolerad och ensam, men barnen var fortfarande hennes stora glädjeämne: ”När jag ser och hör vad du uträttar och alla dina intressen, känner jag mig så väldigt liten, men på samma gång tacksam, för jag fick i alla fall vara den förste”, skriver hon i ett brev till Arne. ”Och jag fick mata Dig med allt det vackra jag såg från mina morgonpromenader i Haga, då behövde jag inte dela Dig med någon”.⁴ Arne var under hela sitt liv mycket fäst vid sin mamma och vårdade också en nära kontakt med sin mormor, Lina, fram till hennes död 1945. Han kunde se tillbaka på en rik barndom med mycket kärlek och ett varmt umgänge med släkten, framförallt på sin mors sida.

År 1923 blev Arne inskriven i Matteus folkskola på Norrtull och från och med fjärde klass gick han i Engelbrekts folkskola. Arne var från början lite av ett skolljus med högsta betyg i uppförande och flit. Han klarade sig mycket bra i alla ämnen, allra bäst i teckning och slöjd. Det enda som sticker ut som ”icke fullt godkänt” var välskrivning och gymnastik.

På somrarna besökte familjen morföräldrarnas släkt i Roma på Gotland, och Arne tog med sig starka minnen från den gotländska naturen; det sagolika havet, sammetsmjuka stränder och trolska klippor. De två syskonen hade mycket olika temperament och karaktärsdrag. Gunvy var busig och vild, klättrade i träd och smutsade snabbt ner sig. Som litet barn var Arne mer lugn, ordentlig och ren, han ville vara till lags.

Atmosfären inom familjen var präglad av företagsamhet. Gunnar Klingborg arbetade också som kommunalpolitiker. Han var engagerad i lokala affärer, satt ofta uppe på nätterna och planerade för hur de skulle lägga ledningar. Dessutom var han en utpräglad sällskapsmänniska, som intresserade sig för teater och älskade glada sammankomster med punsch och musik. Han hade kulmage och väst, och gick ofta omkring med en kopp nypon i handen.

1920-talets ekonomiska inflation och kris fick svåra konsekvenser också för familjen Klingborg. Gunnar Klingborgs firma saknade upp-

drag, vilket bidrog till den avgörande flytten till Viggbyholm i Täby 1926, där det var billigare att skaffa bostad. De köpte en liten villa som var belägen i en mörk backe i norrläge, den branta Svalnäsbacken, omgiven av granar, men med utblickar mot Stora Värtan. För att få ett nödvändigt tillskott till ekonomin öppnade Evy Marie en liten speceriaffär hemma, och Arne fick hjälpa till som springpojke och cykla omkring med varor. Det låg också ett mindre hus på tomten som kallades Synvillan. Denna hyrde de ut till lärarparet Olsson och deras två barn, Inki och Viking, som trots en viss åldersskillnad blev nära vänner till Arne.

Inki Olsson har berättat att Arne var speciell redan som barn, och på många sätt var han rätt olik sina föräldrar. Hon tyckte alltid att det var lite gåtfullt att Arne hade kommit till just denna familj.

Mamman verkade som en förtjusande adelsdam, stillsam, förfinad och tapper. Hon hade både drivkraft, fitness och ödmjukhet, höll alltid en viss stil och ”lekte glada leken”. Inki kände att Evy Marie nästan var för fin för att bo i huset under så påvra förhållanden, som om hon likt en fången prinsessa hade hamnat på fel ställe. Pappan var annorlunda, lite hemlighetsfull, pratade inte så mycket med barnen, och man visste egentligen inte så mycket om honom. Hans hy var olivfärgad, rösten lite beslöjad, han verkade mer bohemisk och rökte alltid cigarr.

Arnes första trädgård

Arne var ovanligt företagsam och påhittig. Han ville undersöka allt, lära sig nya saker. En gång satt han i en skogsbacke och kokade ett kattskelett, som han sedan ville sätta ihop. Vid ett annat tillfälle fick Inkis tvillingbror Viking, som senare blev en känd ornitolog, vara med om att rekonstruera ett skelett från en skata. Ett skelett kan vara vackert med sin nakna renhet, men också lite otäckt. Det påminner om det dolda bakom skenet; ett vittne om förgänglighet och död. Kanske ser vi redan nu en nyfikenhet inför det som är ”bortom”, det osynliga livets rörelse, som i skelettet fryser till fast form.

En annan gång stod Arne på en stege och byggde en trollgubbe i snö. Han visade en gränslös iver; hade man tillgång till snö, så skulle man inte låta bli. Arne var alltid generös och tänkte att alla kan klara av det

mesta om bara viljan finns. Han verkade född med en obotlig positivitet och ett ständigt glatt humör. Med sitt soliga sinne förvandlade han allt till det bästa. Han var kompis med alla, betedde sig lika mot alla, och gjorde egentligen inget särskilt för att synas, han bara var så. Han var ingen ledare i traditionell bemärkelse, snarare en troskyldig solstråle!⁵

I det lantliga Viggbyholm öppnades nya möjligheter för fantasin. Arne började snabbt skymta konturerna av en trädgård, och planterade blåsippor och olika växter. Långt senare, i boken *En trädgårdspark i Södermanland*, beskriver Arne hur hans första trädgård kom till i en slutande skogsglänta mot öster, inramad av stora tallar och granar. Hur han gjorde en grop för vatten, en liten cistern, som bofinkar och mesar uppskattade, och tog dit en liten sten att sitta på. En blomma som fånglade honom särskilt var blåsippan. Det som grep honom var den blå färgen, som kunde variera från djupaste blått till det ljusaste. En blåsippasamling och en samling vilda växter, Jungfru Marie nycklar, nattviol och flugblomster, blev grunden till den lilla trädgården, och han visste precis var han kunde hitta rödsipporna. Han skaffade också en pyrolasamling, en växt som det fanns gott om i skogen.

Arne hade en egen flora och lärde sig också de latinska namnen. Han fascinerades av en katalog över blomsterlökar från Holland; vilken värld av färger och former! Med hjälp av sin mamma och egna besparingar beställde han några sorter. För den höga stolta Darwin hittade han en plan yta mellan en björk och två ekar med fri utsikt mot Stora Värtan. På platsen planterade han också papegojtulpaner med fransiga, mångfärgade blomblad och Rembrandt-tulpaner med strimmiga blad. Arne beskriver lyckokänslan när han efter en snörik vinter upplevde att den ena blomman efter den andra slog ut, och att han under blomningstiden nästan bodde i tulpanrabatten.

Vid denna tid lärde han också känna en trädgårdsmästare av unikt slag. Han hade det passande namnet Trädgårdh, bodde i en trädgårdspaviljong i grannskapet och lär ha varit ett original. Hans stora glädje var att hjälpa människor med deras trädgårdar. Om han märkte att det fanns ett intresse, kom han med en skottkärra fylld av växter, och han hade något intressant att berätta om var och en av dem. Arne var särskilt imponerad av hans händer och betraktade honom som en

trollkarl, som kunde handskas med växter som ingen annan. Han arbetade som en konstnär, och Arne lärde sig hur man skapar ett stenparti. Trädgårdh hade ett själsliv med en elementär skapande vishet i sig, men var förmodligen ingen utpräglad örtagubbe. Kanske låg inspirationen i första hand på ett kreativt plan, i ett gemensamt sinne för det dekorativa och sköna? Trädgårdh hade varit med om att utföra anläggningarna vid Stockholmsutställningen 1897 och på tidens manér gjort en rabatt med Oskar II:s porträtt i olika nyanser av krysantemum! Arne kom ihåg honom som en sällsynt levnadskonstnär och det var så fröet såddes till den konstart som Arne tog upp senare i livet. I rabatten och i leken med blommor hittade Arne platsen för sina första konstnärliga experiment.⁶

Detta är berättelsen om konstnären Arne Klingborg (1915–2005): målare och antroposof, trädgårdsmästare, utställningskurator och folkbildare.

Boken skildrar Arne Klingborgs liv från hans födelse 1915 fram till grundandet av Rudolf Steinerseminariet 1964. Redan som elev på Viggbyholmsskolan, där man vårdade konstens betydelse i undervisningen, fick Klingborg impulser till skapande verksamheter senare i livet. På Konstakademien studerade Klingborg för Isaac Grünewald, men övergick successivt till ett allt starkare engagemang i Goethes färglära och Rudolf Steiners konstimpuls. Denna process ledde till en omfattande verksamhet internationellt, tillsammans med en alltmer radikal syn på konstens uppgift och tanken om konst som instrument för social förändring.

I Viggbyholm samlades under tiden för andra världskriget flyktingar från flera europeiska länder. Bland dessa fanns en grupp färgstarka antroposofier. Boken lyfter fram Klingborgs roll som förgrundsfigur inom den antroposofiska rörelsen i Sverige tillsammans med centrala pionjärer som inspirerat till banbrytande ”alternativa” idéer inom läkepedagogik, ekologiskt tänkande, waldorfpedagogik, konst och medicin. Klingborg var en lysande föredragshållare och konstpedagog. Hundratals människor har vittnat om hur han öppnade konstens och antroposofins värld för dem, och hur han bidrog till förvandling i deras liv. Men få känner till vägen som formade honom till en betydelsefull personlighet inom svenskt kulturliv.

Berit Frøseth (f. i Trondheim 1950) är bildkonstnär och skribent bosatt i Järna. Hon är utbildad vid universitetet och Konsthögskolan i Oslo. Hennes verksamhet omfattar utställningar, föredrag och artiklar, som behandlar olika teman, framförallt Rudolf Steiners konstimpuls och dess förhållande till samtidskonsten. Hon har tidigare skrivit en biografisk text till boken *Karl Schultz Köln* (Art Lab Gnesta 2007), samt en essä till firandet av Klingborgs 100-årsdag i boken *Arne Klingborg – inspiratören*, (Kosmos förlag 2015).

Lassbo Förlag
FÖR BERÄTTELSEN I DIG

ISBN 978-91-986609-8-2

9 789198 660982 >